

У ГЛИБ ВІКІВ

ДОКУМЕНТИ ДО ІСТОРІЇ СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКУ (др. пол. XVII – поч. XVIII ст.)

До складу Стародубського полку в період його існування (1648 - к. XVIII ст.) входила територія сучасних Семенівського та Новгород-Сіверського районів Чернігівської області, південно-західна частина Брянської області Росії, східна частина Гомельської області Білорусі по р. Сож.

На сьогодні історія цього полку як адміністративної та військової одиниці Гетьманщини є малодослідженою. Дана тема у радянський період була під фактичною забороною, оскільки нагадувала про українське, ще й козацьке, минуле Стародубщини і Стародубського полку, основна територія якого на той час перебувала у складі РРФСР. Мало що змінилось і в наші дні. Російських істориків українське минуле Стародубщини майже не цікавить, в українських же істориків просто ще “руки не дійшли” до цієї проблематики, гостро бракує джерельних публікацій. Між тим, неодмінною передумовою успішного розв’язання проблеми є збирання, систематизація, аналіз та класифікація джерел з історії полку, які дуже розпорочені по різних архівосховищах.

У даній статті пропонується публікація деяких важливих документів з історії Стародубського полку. Це насамперед універсали стародубських полковників другої половини XVII ст. Вони були виявлені нами у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського (далі: ІР НБ) у збірнику документів та копій. Останній належав відомому українському історикові Вадиму Модзалевському і збирався ним у 1920 – 1930 рр. для дослідження біографії стародубського полковника Тимофія Олексійовича. Збірка містить значний масив джерел до історії Стародубського полку другої половини XVII – першої половини XVIII ст. Це в основному універсали гетьманів, стародубських полковників; купчі, виписи зі стародубських магістратських книг, документи комісії по розмежуванню земель між селами та ін.

Переважна більшість актових документів, що тут публікується, належить до категорії оборонних універсалів та універсалів-привілеїв, що видавалися стародубськими полковниками козацькій старшині. Універсали торкаються соціально-економічної історії регіону та земельних відносин п.п. XVII ст., а часто є першими відомостями з історії тих чи інших поселень Стародубщини.

Наведені нижче документи проливають додаткове світло на життя й діяльність старшини Стародубського полку, насамперед полковників Т. Олексійовича, Семена Самойловича (сина гетьмана Івана Самойловича) та Григорія Карповича - Коровки. Так, вони дозволяють уточнити термін каденції Т. Олексійовича. Виявляється, що останній був стародубським полковником не тільки з 28. 07. 1676 р. по червень 1678-го, з липня 1687 – по серпень 1689-го, а ще й у травні 1681 р. В універсалі С.

Самойловича згадуються Михайло та Ілля Рубці, “товариство значное войсковое и жители стародубовские”. Як відомо, Михайло Рубець був наказним стародубським полковником у 1666, 1676, 1677 рр.

Є важливі дані і про старшину менших урядів. Так, згадується полковий хорунжий Тимофій Улізко (під 1688 р.), мглинський сотник Григорій Парфененко (під 1688 р.). Вперше як полковий писар згадується Григорій Кроткевич (під 1688 р.); а як новгород-сіверський хорунжий - Родіон Стефанович (під 1687 р.), ймовірно, син Захара Стефановича, котрий був сотником Новгород-Сіверської сотні у 1669-1677 рр. На підставі наведених нижче документів можна твердити про існування деяких не виявлених поки що гетьманських та полковницьких універсалів. Так, Т. Олексійович згадує у 1688 р. про універсал І. Мазепи про надання Федору Пучковському маєтностей, на підставі якого він видає свій полковницький універсал. Це зовсім незнаний гетьманський універсал. Незнана ближче й особа Ф.Пучковського. Можливо, родичем останньому доводився ніжинський протопоп Павло Пучковський, про котрого, як про померлого, згадує І. Мазепа у своєму універсалі від 26 (15). 03. 1703 р. (1). Г. Карпович-Коровка пише про представлення відповідно у 1678 і 1680 рр. козаками І. Володимировичем та Олексієм Константиновичем “фундушів” уже самого Т. Олексійовича.

У додатках містяться чотири гетьманські універсали: один – Івана Мазепи і три - Івана Скоропадського, виявлені у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві у фонді Стародубської полкової канцелярії. Перший з цих документів друкувався раніше, але за копіями (2). Тому є потреба навести оригінальний текст, котрий, власне, незначно різниться від копій. Універсали Скоропадського були адресовані стародубській старшині, а саме полковому осавулові Семену Галецькому та військовому товаришеві Івану Стягайлу, за якими підтверджувались їх маєтності у Стародубському полку (№№ 1, 3), а полковому осавулові дозволялося побудувати млин (№ 2).

При публікації згаданих документів застосовані спрощені правила транслітерації: титла розкриваються, твердий знак у кінці слів після приголосних опущено, літера «ять» передана як «і», «омега», «псі», «ксі», «іжиця» передані сучасними «о», «пс», «кс», «и».

Примітки:

- 1) Універсали Івана Мазепи. 1687-1709. -К.-Львів, 2002. - № 366.
- 2) Там же. - № 73.

* * *

№ 1

1676, листопада 5 (жовтня 26). - Стародуб. - Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича військовому товаришу Федорові Ходкевичеві на села Почепської сотні: Рудня, Кобелі, Волохи.

«Тимофей Алексієвич, полковник Войска его царского пресвітлого величества Запорозкого стародубовский.

Пану сотникови почепскому, атаманови городовому и всему товариству, также войтови тамошнему и всім, кому о том відати будет належало, сим моим ознаяую писанием: стосуючися я до виразное ясневелможного его милости пана гетмана, добродія моего, воли в даню пану Федорови Ходкієвичови, обивателеви почеповскому, товаришови військовому, за его вірніє в Войску Запорозком прислуги уневерсалу его панского на селища, то есть на Рудню, Кобели и Волохи, оные ж все трое мененные селища при мененном пану Ходкієвичу до далшой его милости пана гетмана ласки ненарушне заховую, зачим аби жаден так з старшины, яко и з посполитых людей ему, пану Ходкієвичу, в волном держаню и пожиткованю оных селищ и наменшою не важился быты перешкодою, повагою сего моего писанья приказую.

Писан в Стародубе 26-го октября 1676-го.

Звишменованный полковник, рука власная.»

(Запис копіїста к. XVIII ст.: “Арх. Черн. Двор. Деп. Собрания, д. № 1591, шк. 3, п. 12.”).

№ 2

1677, лютого 25 (15). Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича козаку Почепської сотні Олексію Костиничу на млин біля села Довбежа.

«Тимофій Алексієвич, полковник Войска его царского пресвітлого величества Запорозького стародубовский.

Пану обозному, сотником, асаулом, атаманом и всему Войска его царского пресвітлого величества Запорозького товариству, в полку стародубовском знайдуючи-ся, так же паном войтом, бурмистром, посполитим людем и черни, здоровя доброго и всяких помислностей от Г(оспо)да Б(о)га в(елико)м(илос)тем сприявши, ознаймую сим моим писанием, кому о том відати надлежит: иж Алексій Костинич, козак сотні почеповской полку стародубовского, млин маючи собі в сотні почеповской, стоячий на реце на Виси, ведле села Довбежа, которий з початку гребля сам займав и млин будовав своим коштом и працею, в котором спокойном держаню ему, Алексію Костиничу, млина и вживаню приходячих пожитков варую, абы ні от кого не міл кривди и перешкоди наменьшой, и для ліпшой моци и стверженя, з подписом руки, при печатиполковой, ему, алексію костиничу, сей лист даем.

Писан в Стародубові року 1677, февраля 15.

Звиш менований полковник стародубовский.

Запис копіста: «Генеральное следствие о маетностях Стародубовского полка, библиотека Коллегии Павла Галагана. л. 45».)

«Тимофій Алексієвич, полковник Его царского пресвітлого величества Запорозького стародубовский.

Пану сотникови почепскому, атаманови городовому, также войтови тамошнему и всим, кому о том відати будет надлежало, сим моим ознаймую писанием: презентовав мні пан Мартин Щурович, товариш войсковой, житель козаковский, писанне от пана сотника своего на селище, называемое Пянково с пожнями собі данное; теде и я вважаючи пана Мартина Щуровича значние в Войску Запорозьком прислуги, взглядом оних, для спокойнішого оним селищем владіния и пожиковання, сим моим писанием ствердивши оное селище, называемое Пянково, пры нем, Мартину, цале и ненарушне заховую, зачим абы никто оному Мартину так в держанню, яко и пожиткованню оного селища и наменьшой неважился быти перешкою, повагою уряду моего прыказую.

Писан в Почепові 25 януаря 1678.

Звиш менованный полковник рукою.»

(
Опись, п. Старод., сотня 1 Почеп. т. 87 (137)»)

Запис копіста: «Румянц.

«Тимофій Алексієвич, полковник Войска Его царского пресветлого величества Запорозького стародубовский.

Пану сотникови почеповскому, атаманови боложиховскому, также войтови тамошнему и всем, кому о том ведаты будет належало, сим моим ознаймую писанием, иж яко здавна пан Петро Андросович, товариш войсковый, житель веребеинский, за верные свои в Войску Запорозьком заслуги от прошлых полковников мел собі наданное з пожнями, з дубовою селище, называемое Турейково, ко выгоде своей домовой, так

и я, уважаючи оного ж мененного пана Петра рожние з молодых лет в Войску Запорозком отаги и прыслуги, взглядом оних, мененное селище, называемое Турейково, зо всим, як ся в себї меет, то есть з пожнями и з дубровою, сим моим ствердивши писанием, пры нем цале и ненарушне заховую. Ведаючи теди кождый о таковой воли моей, абы ему, пану Петру Андросовичу, яко заслужоному у Войску Запорозком товаришові, так в держаню, яко и пожиткованю оного селища и найменшою не важилса быты перешкодою, властью уряду моего варую и приказую.

Писан в Стародубі 18 февраля 1678.

Звыш менованный полковник рукою.»

(

Запис копіїста: “Румянц.

Опись, п. Старод., т. 85 л. 130”)

«Тимофій Алексіевич, полковник Войска Его ц(а)рского пр(е)світлого в(е)л(и)ч(е)ств Запорозжского стародубовский.

П(а)ну сотникови стародубовскому, атаманови кустицому, войтови руховскому и всім, кому о том відати будет надлежало, сим моим ознаймую писанием: иж уважаючи я здавна щирие пана Григория Медвідского, товариша войскового, обывателя стародубовского, в Войску Запорозком прислуги и ділности, взглядом оних тепер оному ку вспартю его домовому позволяем в селі Рухові на речці Трубеши греблю на сиром корени новую зайняти и на оной гребли млинок вишняк побудовати; відаючи теди кождый о таковой волі моей, абы оному мененному п(а)ну Медвідскому так в зав зайняттю на оной рече Трубеши, яко и в побудованню на тох же гребли млина и найменшою ниhto не важилса быти перешкодою, властью уряду моего пильно варую.

Писан в Стародубі 6 марта 1678 года.

Звыш менований полковник рукою.»

(

Запис копіїста: “Рум. Оп., п.

Старод., с. Новом., т. 123”)

«(...) пан Иван Романовский, товариш значковий полку нашего, мглинский житель, презентовал мні на певніе кгрунта, меновите на Займище, прозиваемое Ясимонтовское, над річкою Воронусою и Олшаною лежачое, починаюгоеся од річки Воронуси з крутого рову, площовиною, уз лісок, по дорогу слободскую, а дорогою до Олшані річки, означенное писмо урядовое (...)»

(

Запис копіїста: “Обозр. Рум. Описи, стр. в.

43; год по всей вер. 1678, см. Лаз., I, 326”)

«Грыгорый Карповыч, полковник Войска Его царского пр(е)св(і)тлаго в(е)л(и)ч(е)ства Запорозжского стародубовский.

Ознаймуемо сым писаньем нашым кождому, кому бы о том відати належало, а особлыве пану сотныку погарскому, атаману городовому з товариством и войту з міщанамы, иж ставши перед нами пан Иван Володымирович, товариш войсковой и обыва[те]л дариевский, презентовал нам бывшаго полковныка пана Тимофея Алексіевыча фундуш за значный ложоніе в Войску Запорозком прислуги. Взглядом теды

оних для подпартя домового позволено ему, мененному пану Ивану, нижей села Даріевска у верху Рожкова млына на реці, называеомой Ложиці, на сыром корени греблю новую заняти и на оной же греблі млын ку пожитковы своему побудовати. Зачим и мы, стосуючыся до того ему даного універсалу, сим нашим потвержаемо універсалом. Відаючы теды кождый о таковой волі нашой абы ніхто ему, Ивану Володимировычу, так уже до фундовонью того млына и найменшого не важился быти, так старшины войсковой, як и от обчих людей, перешкодоу, сим нашим варуемо писаньем.

Дан в Погару бытностю н(а)шею ноеврия 1 дня 1678 року.

Звышменованный полковник, рукою власною.»

(Запис копіїста: “Музей укр. древн. В.В. Тарновского Черниг. Губ. Земства, рукописи, № 72; подлинник”.)

«Григорій Карпович, полковник Войска Его царского пресвітлого величества Запорозкаго стародубовский.

Пану сотникови стародубовскому, атаманови городовому з товариством, тудеж и войтови тамошнему и всім, кому о том відати будет належит, иж ставши перед нами, Архип Охрімович презентовал от бывшаго полковника пана Тимофея данный ему універсал на селище, прозиваемое Дешковичи, над річкою Ревною зо всеєю своею околичностью, то ест з дубровами, з лесами, з борами стоячее. А то для того, же уваживши, иж ваковалу и порожновало, а взглядом города Стародуба повинности в тягченню потребует помочи. Зачим и ми, стасуючыся до того, ему вши реченному данного універсалу, ...

29-го декабря 1679.»

(– Копія. Запис копіїста: “Университет св.Владимира, Киев. Центр. Арх., рукописи А.М.Лазаревского, «Малороссийские акты 3»; с копии”)

«... ставши перед нами Алексій Константинович, козак сотні почеповской, презентовал нам маючи от бывшаго полковника пана Тимофея фундуш данной на млин маючи собі в сотні тоей же почеповской стоячий на реці Вусі ведле села Довбежа, которой с початку сам греблею занимсл и млин будовал своим власним коштом и працею.»

(Копія. Запис копіїста: “Обозрение Румянцевской Генеральной Описи Малороссии, стр. 597. Копия”.)

«Их царского пресвітлого величества Войск Запорозжских полковник стародубовский Тимофей Алексіевич

Жаловался нам знаменитой войсковий товарищ Мартин Камскин на теперешнего пана сотника почеповского, же он, сотник, его, Камскина, ни во що оборочает и вернуть его под сотню стоять ему на стойци, а понеже он, пан Камскин, есть не под его пана сотника, старшинством, но естем знаменитим войсковим товарищом, для того надалисмо то ему, Камскину, дать сие наше псимо, жебы пан сотник до него, пана Камскина, діла не иміл.

Року Божого 1681, месяца мая 9 числа.

Звиш менованою полковник рукою власною.»

(Запис копіїста: “Архив Черниг. Двор. Деп. Собр., д. № 3991, ш. 6, п. 24, л. 12, с засвид. Н.Сев. у. судом копии 1795. с подлинника”)

«Симеон Иванович, гетманич, полковник войска их царских пресветлых величеств и Войска Запорозкого стародубовский.

П(а)ном обозному, суди, асаулові, сотникові, полковым, атаманові городовому, также войтові зо всим маистратом стародубовским и именно Чубковским жителем и всим, кому лико о том видати належатимет, сим моим ознаймую писанам: иж презентовали предо мною п(а)нове Михайло и Иля Рубцеве, товариство значное войсковое и жители стародубовские, писма од прілих старшин собі даные на грунта одни чернооковские за Татарским шляхом, а другие брахловские, за ричкою Соловою лежачие, о которие то грунта жытели села Чупкович, втож товариство войсковое, имянно Петро Дмитрович, Семен Грыгоревич, Степан Грыгоревич и иншие з ними, Рубцамі завод правный чинили, менуючи тые кгрунта каждый зних за свое власные; хотячы теды досконале видати чие б власне овые кгрунта милі з них быті и завод тот успокоити, з умыслу од боку моего п(а)на Тимофея Алексеевича, атамана городового стародубовского, на ревизию посылаем, пред которым старынцы, именно Семен и Андрей Марченки, Алексей Олиошин, жители тимоновские, о кгрунта чернооковские, за Татарским шляхом лежачие, в ревизии такое учинили признате: же мы, мовит, не знаем в кгрунті чернооковском границы, ини ж (?) теж старинец четвертый Семен Решко, жител чорнаоковсий, в тые слова признал: же, мовит, Чернооков за лядзкое державы был п(а)на Стравинского и же прави Чупковцы почалі були по дереву своити и землю, з яких мір прави Стравинский семдесят пчол в соснах чубковских казал выдрати, мовлячи так: поневаж праві вы землю тою ходіте власную по дереву своите, побережыте ж, мовит, свое и дерево з моей земли, а перенесите на свою чупковскую моее купленое не нарушаючы. О кгрунта зас брахловские з ревизии тоеж неиначей показалос, тылко тые ж вышпомененные тры старынцы так признали: же праві граница брахловская од Черноокова идет, взявши з Снові у верх ричкою Соловою, з Соловы у Воронец, з Воронца у Стративу, з Стративы у Лог, з Логу суходолом дубовою у Черемешку, з Черемешки зас у Снов правым боком – все брахловская земля, дерево зас суплетное то ест брахловское и чупковское, а земли прави чупковцам не немаш и перед тым не было, що под обовязком сумленя своего признавалі; чубковцы зас же а ни сами через себе, а ни якими старынцами з стороны того не довели, жебы тые кгрунта, опроче их в них волного им походу до дерева бортного з давных часов и тепер милі прыналежати, овшем надаремно з ними, Рубцамі, заводправный о тое чинили, узнавши, - отдаляем цале чубковцов од овых грунтов, а схиляючые як до признатя старынцов выше менованных, перед зсыланам од боку нашего п(а)ном Тимофием Алексеевичом учыненного, так и до писм им, п(а)ном Рубцам, на ужываня тых кгрунтов, здавна од старших даных, а до того уважаючи их у Войску Запорозком прыслуги, мененные кгрунта пры их, п(а)ну Михаилу и Или Рубцах, цаде заховуем, позволяючи оными попрержнему владети и спокойне пожитковати, що сим писанем нашим стверждаем, докладаючи то: ежели бы чубковцы посла сее правное децызыи важилися их, Рубцов, о тые ж кгрунта турбовати, албо завод який колвек о оные визынати, вины неодпунтне тысячу талерей до шкатулы войсковое повинны будут заплатити, на що и сее нашо писмо пры печати полковой с подписом власной нашої руки потребующей стороні, то ест п(а)ном Рубцом, далисмо.

Писан в Стародубі, м(іся)ца июля 11 дня 1682 року.

Звыш менованый полковник стародубовский, рукою.»

(Запис копіїста: “Музей укр. древн. В.В.Тарновского. Черниг. Губ. Земства, рукописи, № 77, копия”.)

«Список с письма, каково дано Микиті, что прозывается Иволга, на сіножать ево, от пана полковника даного.

Тимофій Алексіевич, полковник Войска Их ц(а)рского пресвітлого величества Запорожского стародубовский.

Всему старшему и меньшему полка нашего товариству и кому тылко о том відати належати міеть, сим моим ознаймую писаньем: иж Микита Матвіенко, товарищ полку нашего войсковый, житель села Бутовска, прекладал мні скаргу на вїята душкинського и десятника книвецкого, которые якоби в час его, Микиты, в дому небытности, але войсковом на Крым поході, власную его сіножать, отчизну, над річкою Туросною, от рубежа Мічкова, лежачую, на которую он и писма от антесесоров н(а)ших мает, хотячи завладіти, скосили помененного села жителями. Зачим на скаргу его, Микиты, перед мене занесенню, припозваные будучи, войт душкинский и десятник кневицкий, як сами до того зналися, же неналежне в помененую сіножать почали были втручатися, що и околичных сел жители и того свідомые твердили; так я, уважаючи его, Микиты, слушное за своим власным стоянье, при нем тую сіножать вічными часы заховую, позволяючи ему, яко своим власним угодем, владіти и пожитковати. Відаючи теды о том, абы помененный войт и десятник со всіми посполитыми людьми в потомние часы в тую пожню не важилися втручатися, так же и никто жадного ему не чинил пренагабаня, міти хочю и пилно приказую.

Писан в Стародубові 23 августа 1687 году.

Звыш менованный полковник стародубовский, рукою.»

(IP НБ. – Ф. II. № 18404. – Арк. 1. Копія. Запис копіїста XIX ст.: “Великотопальский архив кн. В.Н. Долгорукова, Описание имений Ломиковского, л. 55; копия, писанная великорусским почерком”.)

«Тимофій Алексіевич, полковник Войска Их ц(а)рского пресветлаго в(е)л(и)ч(е)ства Запорозького стародубовский.

Пану обозному, суді, асаулови полковим и всему старшому и меньшому товариству, также п(а)ну вїйтові и всему маїстратови стародубовскому, тут же п(а)ну сотныкові волоскому дохновскому и кому тилко о том відати будет надлежало, сим моим ознаймую писанием: иж уважаючи ясневелможный добродій его м(и)л(о)сть п: гетман здавна у Войску Запорозком Василя Романовича, товариша войскового, жителя стародубовского, зичливо ронение прислуги, а хотячи его за оние ласкою своею панскою уконтентовати и удовлвити, дал свой ко мні панский на его занесеное челобитиеповажный лист, абім ку вспартю его якое надал селце; где я, стосуючися до високої его реїментарской ласки и волі, на вспаре ему, Василию Романовичу, село Картушин, до его ж панское и войсковое ласки, конжерую и надаю; выдаючи теди одтаким ку ему реїментарском м(и)л(о)ст(и)вом призрїнію, абы ніхто ему з старшини в держаню того села не чинил перешкоди; войт зась села Картушина з мужами абы всякое послушенство и повинност ему, Романовычови, отдавали, властю уряду моего пилно приказую.

Писан в Стародубі 10 ноеврия 1687.

Звыш менованный полковник стародубовский рукою.

С подлинним читал канцелярист Григорий Юркевич. Такой подлинний к собі, а

на сих копиях руку приложил Василий Романович, товар: бун:»

(Запис копіїста: “С засвидетельствованной копии 1730 г.; Харьковский Исторический Архив, № 1585”.)

«Тимофей Алексіевич, полковник Войска Их царского пресвітлого величества Запорожскаго стародубовский.

Всему старшому и меншому полку моего товариству, а особливе пану сотникови новгородскому, атаманови городовому, войтови тамошнему и всім, кому тилко о том відати належатимет, сим моим ознаимую писанем, иж респектуючи я на давние и значние у Войску Запорожском пана Родиона Стефановича, хорунжого сотни новгородской, услуги и наперед до [тих] же его заохочуючи, позволилем на прозбу его на сиром корени на речці Журавці и певном местці, непенном, у лисі, нижей села по рітці ж называемого Журавки, своим власним коштом и працею заняты греблю и послеі ку пожиткови и ку вспартю дому своего построити млин вешнячок. Відаючи теди о таковой воли моеі абы ему, пану Родиону Стефановичу, в уживаню гребли и побудованню млина ниhto не важилсѧ ні якоі чинити перешкоды и трудносты, властью уряду моего полковницкого міти хочу и приказую, для чего тие фундушное мое ему с подписом руки моеі и притиснением печати видалем писане.

В Стародубові, 16 декабрия 1687-го року.

Вышименованный полковник стародубовский, рукою.»

(Запис копіїста XIX ст.: “Копия из дела о дворянстве рода Сахаров в Архиве Чернигов. Двор. Депут. Собрания”)

«Тимофій Алексіевич, полковник Войска Их царского пресвітлого в(е)л(и)ч(е)ства Запорозкого стародубовский.

Всему старшому и меншому полку моего товариству, а особливе пану войтові стародубовскому зо всіми майстратовими особами и кому тилко о [том] відати надлежатимет, сим моим ознаимую писанием, иж подлуг універсалов давних бывших антецессоров моих панов полковников стародубовских позволяю пану Тимофію Улізкови, хорунжому нашему полковому, за его давние и значние в Войску Запорожском услуги, селцем Пихторовкою зо всіми до его принадлежностями спокойне владіти и пожитковати. Відаючи теди о том, абы [в] владіню и пожиткованю того села до ласки самого ясневелможного добродія его милости пана гетмана, тудеж войсковой и моеі, ниhto ему, пану хорунжему, найменшою не важилсѧ быти перешкою, міти хочу и властью уряду моего приказую. Войт зась пихторовский зо всіми тяглими мужами абы инному никому, але ему, Улізкові, всякое отдавал послушенство, не отказуючи ни в чом противенства, тое тут же сим моим універсалом варую, приказую.

Писан в Стародубови. 14 генваря 1688 году.

Звишменований полковник, рукою.»

(Запис копіїст: “Румянцевская Генеральная Опись Малороссии, полк Стародубовский, том 82. Обозр., стр. 540”)

«Тимофій Алексіевич, полковник Войска Их царского пресвітлаго величества

Запорожского стародубовский.

Пану обозному, суді, асаулови полковым стародубовским, а особливе п(а)ну сотникови почеповскому, отаманові городовому и войтові тамошным и кому тилко о том відати належатимет, сим моим ознаймую писанем: иж прихилиючися я до листу самого ясневелможного добродія его милости п(а)на Иоанна Мазепы, гетмана Войска Их ц(а)рского пресвітлого величества Запорозкого, о показане респекту на п(а)на Федора Пучковского, товариша значного войскового через него ж ко мні дирыггованого, а до того уважаючи на его давные у Войску Запорозкогом услуги и праці до дальших таких же его заохочуючи, надаю ку вспартю его домовому селце, прозиваемое Урянці, в ключу почеповском лежачаое, а то в заміну села Слободки Була шовки, котрим он з ласки войскового по той час владіл и пожитковал. Яко теди и тим селом речовим Орянцями, до ласки самого ясневелможного добродія его милости п(а)на гетмана, войскового и моей спокойне позволя ему владіти и пожитковати, так в том жадною и найменшою аби ніхто не важился бити перешкодою. А войт орянский зо всіми посполитими тамошними жителми абы належитое ему отдавал послушенство, не оказуючи жадного по собі противенства, міти хочу и сим моим універсальним писанем варую и приказую.

Писан в Стародубови. 8 марта 1688.

Звыш менованный полковник стародубовский, рукою.»

(Запис копіїста: “На обороте: Уневерсал от полковника Тимофія на село Урянци. Тимоха, полковника, на Булашово тож уневерсал. (С подлинника”. Закреслений запис: “Рукописи А. М. Лазаревського; т. “Малорус. акты”, с подлинника”)

«Тимофей Алексіевич, полковник Войска Их ц(а)рского пресвітлого в(е)личества Запорозкого стародубовский.

Всему старшему и меншему полку моего товариству, а особливе атаманови мглинскому городовому и войтові тамошнему зо всеми тамошними посполитими людми и кому тилко о том відати надлежатимет, сим моим ознаймую писанием, иж респектуючи я на услуги пана Григория Семеновича, сотника мглинского, от давних часов у Войску Запорожском отправаючия идо дальших таких же его заохочуючи, позволяем ему в сотні мглинской, на реци Тезни, в селі Костянском межи млином костянским же и шляхом дроковским, на сиром кореню, на містцу не пенном и ку перешкоді никому быти не маючем, своим власним коштом заняти греблю и на оной ку вспартюсвоему домовому построити млин. Відаючи теди о таковой воли моей, абы так в займованню гребли, яко ив построенню млина жадною ніхто не важился быти перешкодою ему, міти хочу и сим моим фундушовим приказую писаннем; тут же докладаю иж он, п(а)н сотник мглинский, по построенню того млина мает и повинен мні ознаймити.

Писан в Стародубі. 8 марта 1688.

Звышменованный полковник стародубовский, рукою.»

(Запис копіїста: “Румянц. Генер. Опись Малор., полк Стародубский, сотня Мглинская, т. 105”. Також перемальовано полковницьку печатку з літерами по колу: “Т. А. П. В. И. Ц. П. В. З. С”

«Тимофій Алексіевич, полковник Войска их царского пресветлого величества Запорожского стародубовский.

Панам: обозному, суді, асаулови полковим стародубовским, всему старшому и меншому полку нашего товариству, а особливе особливе панам: сотникови мглинскому, атаманови городовому и войтови тамошнему зо всеми посполитими людьми, и кому тилко о том ведати належатимет, сим моим ознаймую писаним, иж пан Иван Романовский, товариш значковий полку нашего, мглинский житель, презентовал мні на певние кгрунта, меновите на займище, прозиваемое Ясимонтовское, над речкою Воронусою и Олшанею лежащее, починаючоеся од річки Воронуси з Крутого рову половиною уз лесом по дороге слободскую, а дорогою до Олшаной річки, означенное писмо урядовое при печатех и підписі рук старшини войсковою з товариством, а міскою, яко то вїята мглинского з посполитими людьми, ему виданное, з таким докладом, иж он, пан Романовский мает того вічними часи без жадного поворотнєня заживати, не узнаючи ни од кого найменшого пренагабана и трудности, а на смію чого через виразнии обварована чинити перепону положено в таком же писму двісті талярей до скарбу войскового выни; яко теди он, пан Романовский, через літ нісколка около того кгрунту ложил свою працу и значние кошти, вирятуючи сирие лугова тие містца на пахотние поля, и просил мене для тих певнішого в потомний час тих кгрунтов розпрацованных уживаня о потвержене; так я, едно стосуючися до урядового ему, Романовскому, на спокойное реченого кгрунту, прозиваемого Есимонтовскаго, уживане виданного писма, другое – уважаючи на понятяю розробленю оногo працу, до того ж теж значние и неустаючие в Войску Запорозком видячи его услуги, позволяю ему того кгрунту спокойне уживати; відаючи теди о том кожний так з старшини, товариства, яко и посполитих, аби найменшою ему, пану Романовскому, не важился бити перешкоюю и пренагабанем, міти хочу и сим моим універсалом писанем варую и стверджую, покладаючи на остаток на неспокойного и смію чого Ему чинити перешкоди талярей двісті до скарбу войскового выни.

Писан в Стародубе, 11 марта 1688.

Звишменованный полковник стародубовский, рукою.»

(

. Запис копіїста: “Румянц.

Генер. Опись Малороссии, т. 138”)

«Тимофій Алексіевич, полковник Войска Их ц(а)рского пр(е)св(і)тлого в(е)л(и)чества Запорозкого стародубовский.

Паном: обозному, суді, асаулови полковим стародубовским всему старшому и меншому полку нашего товариству, а особливе особливе п(а)ну сотникови почеповскому, атаману городовому и войтови тамошним и кому тилко о том відати належатимет, сим моим ознаймую писаним: иж респектуючи я на уставичные теперешние и давние войсковые услуги и особливе писарские праці п(а)на Григорія Кроткевича, писара нашего полкового и в дальший час до таких-же его заохочуючи, а до того, яко иншого полку мого товариство, так и его хотячи всперти домовие потребности, при недостатках злвща его кгрунтов и господарсих угодій, позволением Ему в ключу почеповском ниже села Дмитрова, против пустого селища, називаемого Макаричи, на реці Судости, у вершині самой, на сиром кореню, на местцу непенном и ку перешкодї нікому неоказуючомся, греблю своим власним коштом и працею заняти и на оной млин по зможности своей построити. Відаючи теди кожний о таковой волі моеї, з старшини полковой и з кого нибуд, абы ему помененному п(а)ну писарови нашему, на реці вишреченой в займованю греблі, построенню на оной млина и из него пожиткованю не был ніхто перешкоюю и не важился ніякой чинити трудности и перепони, сим фундушовим моим листом о тое приказую и властю уряду моего полковнического варую и стверждаю.

Писан в Стародубови, 16 марта 1688.

Звышменованный полковник стародубовский, рукою.»
(Запис копіста: “На обороте: Фундуш од его мил. п(а)на Тимофея Алексеевича, полковника стародубовского, на млин Макарецкий. С подлинника”).

Иоан Мазепа, гетман з Войском их ц(а)рского пр(е)с(ві)тлого в(е)л(и)ч(ес)тва Запорозким.

П(а)ну полковникови стародубовскому, сотником, атаманом, также войтом, бурмистром и всім, кому того відати будет належало, ознаймуем сим н(а)шим писанем, иж респектуючи мы на давние в Войску Запорозком услуги значного товариша п(а)на Дмитра Журмана, обозного полку Стародубовского, надаем ему село в ключу Стародубовском найдуючоеся, меновите Задубеня з млином вешняком в том же селе стоячом, до ласки н(а)шой. Міти теды хочем и приказуем абы оному яко з старшины и черны жаден в одбыраню всіх пожитков з того млина и в обладаню села ніхто не важился відаючи о такой волі н(а)шей быти перешкою; так абы и посполство в том помененном селі найдуючоеся звычайное отдавали послушенство.

Дан в Батурині мая 8 року 1688.

Звыш менованный гетман рукою власною.

(Папір пожовклий. Печатка: «козак з мушкетом» та надписом: «Печать мало (...) ко (...) кого пресвітлого вели: Запорозкого» з залишками жовто-червоного воску діаметром 38 мм. Текст цього документа на підставі двох копій видавався раніше, зокрема в публікації: “Універсали Івана Мазепи.1687-1709”.- К.-Львів, 2002.- № 73.-С.128-129.)

«Пресвітлійшого и державнійшого великого г(осу)д(а)ря нашого царского священній[шого] величества Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иоан Скоро[па]д[ский]

П(а)ну полковникови Войска его ж царского пресветлого величества Запорожского стародубовскому зо всею того полку старшиною, а особливе п(ану) сотникови погарскому з урядом тамошним, и всім, кому бы колвек о том ведати тепер и в потонние часы надлежало, ознаймуем сим нашим універсалом, иж п(а)н Семен Галецкий, асаул полковий стародубовский міючи за універсалом антecessора нашего здавна ему наданное село, прозиваемое Михайловск в уезде Бакланском будучи, и млин куплений ведля Стечні стоячий, при котором и человека 12 на том же куплено ґрунті осілих знайдуется. А особливе в селе Жоровлеві ґрунта купленние з полям пахатним и певнокотними (?) держачи, просил на вси тие предречонние ґрунта н(а)ше(го) потвердителного універсалу. Так же и вновь о надане селца Стечні. Мы теди, гетман, не отмовивши его п(а)на Семена Галецкого, асаула полкового стародубовского, слушному прошению, а барзей респектуючи на згодние его в Войску Запорожском принадлежитой вірной заслуги и на том же уряді асаулства полкового рожние праці яко ненарушне при нем, п(а)ну Семену Галецкому, асаулу полковом стародубовском, вышепомянутого села Михайловского, млин на реці Стечні стоячий и при нем будучими людми, также и в селі Жоровлеві двори з ґрунтами покуплени ж заховуем и сим нашим гетманским універсалом стверждаем. Так и вновь надаем село Стечню зо всеми при ней будучими належностями. Прето, абы ніхто з старшины и черні того полку жадной и наименшой не сміл и не важился ему, п(а)ну Семену Галецкому, асаулу полковому стародубовскому, в владінію того села Михайловска, а особливе Стечні, и в отбыраню от них од тяглих людей належитих приходов,

также к млина приходячих розмірових пожитков, чинити трудности и пренагабана сим нашим універсалом варуем. А тяглие жителі помянутих сел, а именно Стечні, опроч козаков, которые при своих волностях міют быти заховани, абы належитие ему п(а)ну Семену Галецкому, асаулу полковому стародубовскому як в пригонах, так и в дворах втеяке отдавали послушенство міти хочем и реиметарско приказуем.

Дан в Глухові септеврия 10 дня року 1709.

Звышеименований гетман рукою власною.»

«Его царского пресвітлого в(е)л(и)чества Войска Запорожского гетман Иоанн Скоропадский

Всім, комуколвек о том відати надлежит, сим нашим ознаймуем універсалом, иж респектуючи мы, же п(а)н Семен Галецкий, сотник погарский, немало ложил праці около строеня новой гребли на реці Судости под городом Погаром, по(з)воляем ему власним своим коштом нгобудо (?) домовий на той же греблі камень еден млива построити и всякие з оного приходячие розміровия пожитки отбирати. Зачим, відаючи о таковой волі нашой, абы ништо ему, п(а)ну сотнику погарскому, з войскового и посполитого чину не сміл и не важился в построеню едного камня млива и в одбираню розмірових приходов найменшой не важился чинити перешкоди и завдавати трудности пилно приказуем.

Дан в Глухові октоврия 10 року 1714.

Звыш мянованный гетман рукою власною.»

«Пресвітлійшаго и державнійшаго великаго государя нашего его царского пресвітлаго величества Войска Запорожского гетман Иоан Скоропадский.

Его царского пресвітлаго величества Войска Запорожского пану полковникові стародубовскому, старшині полковой, а зособно пану сотникові новгородскому и каждому, кому колвек о том відати надлежати м(а)ет, сим нашим ознаймуем універсалом, иж пан Иван Стягаило заслужоний товариш воисковий, супліковал до нас, просячи, абысь мы ему слободку его, называемую Стягайловку, ствердили нашим гетманским універсалом, міуючю свое такое розграничене: от рудні добронідского и от самой річки Знобовка дубровою Елушицею да чр(е)с річку Улицу до ваковий болота, а оттоль на старое будище, а от будищ на Лютую речку ниже млина протопоповского да у з село Знобь. А до того и млин в его ж грунтах на річки Знобі построеним зособо. Теж просил он же, Стягаило, абысь мы ему позволили у грунтах новгородських, по границу гремяцкую найдуючихся, на речци Знобці засипати греблю и млин построити. За чим мы, гетман, мененного пана Стягайла прошение принявши, а респектуючи на его значние отдавного в Войску Запорожскому роненние праці и заслуги его, тую его слободку Стягайловку з млином сим нашим стверждаем універсалом. Так и позволились мы ему ж в грунтах новгородских на річци Знобовци вновь засипати греблю и подлуг потужности води построити млин и всякые у того млина приходячие розміровое пожитки на его ж господарское спарте без жадной перешкоды отбирати в оном. Мененной слободки владіние и отбираню з млинов всіх належных податков, также во росварку его новозанятом на урочища з мінці построенном, абы ништо з старшині рейменту нашего жадной ему, пану Стягайлові, чинити важился перепони и трудности повагою сего універсалу нашего пилно варуем.

Дан в Глухові 18 ноеврия 1708 року.

Звыш іменованный гетман рукою власною.»

СПИСКИ ЗНАЧКОВИХ ТОВАРИШІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ 1732 та 1737 рр.

З початком Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. розпочався процес формування нової соціальної еліти – козацької старшини, ядро якої становили тогочасні урядовці. Однак поряд з урядовою старшиною формувалася відособлений прошарок козацтва – так зване козацьке товариство. Як зазначає В. Панащенко, «це була перехідна ланка від рядових козаків до козацької еліти, своєрідний резерв, з якого окремі представники висувалися на урядові посади»¹. Поступово з ними закріпився термін «військове товариство». А за гетьманування І. Мазепи окрема ланка військового товариства, яка підпорядковувалась безпосередньо гетьману, відособилася у привілейовану верхівку тогочасного суспільства – бунчукове товариство.

Децю пізніше, з кінця XVII ст., у відособлений прошарок козацького товариства Гетьманщини виділилася полкова еліта, що не посідала жодного уряду, а об'єднувалася під малим полковим прапором (значком) – значкове товариство. Відповідно до тогочасної військової субординації це була нижча ланка знатного військового товариства, яка йшла після сотників та військових товаришів і підпорядковувалася безпосередньо полковникам чи Генеральній військовій канцелярії².

Володіння козацькими ґрунтами, що давало змогу відбувати військову службу власним коштом, слугувало головною підставою для здобуття чину значкового товариша. Зазвичай, до складу значкових потрапляли козаки із заможних родин, полкової і сотенної старшини, канцеляристів, міських урядовців, навіть вихідці з духовенства.

Основним обов'язком значкових товаришів залишалася військова служба, тож вони активно залучалися до військових походів. А також перебували у різних відрядженнях, комісіях тощо.

Спочатку кількість значкових у полках не регламентувалася і залежала від полкових потреб. Лише царський указ від 8 серпня 1734 року встановив певні обмеження. У десяти полках Гетьманщини мало бути не більше 420 значкових товаришів, у тому числі в Чернігівському – 50 чоловік.

Якщо до цього чин значкового товариша надавався полковниками, то відтепер це стало прерогативою Генеральної військової канцелярії чи Малоросійської колегії. А саме призначення відбувалося за атестатами від полковників і полкових канцелярій згідно з визначеною кількістю. Значкові товариші користувалися певними привілеями та зберігали перспективу підвищення до чину військового товариша або полкового урядовця³.

Останнім часом українська історіографія приділяє серйозну увагу елітним ґрупам суспільства, зокрема старшинській верстві. Історики досліджують персональний склад козацької верхівки, її правове становище, біографії, проводять генеалогічні розвідки. Серед опублікованих джерел варто відзначити старшинські реєстри 1736⁴, 1744⁵ та 1750⁶ років, списки бунчукових товаришів 1729⁷, 1733⁸ та 1736⁹ років, таблиць військових товаришів 1763 р¹⁰.

До уваги пропонуються списки значкових товаришів Чернігівського полку за ревізіями 1732 та 1737 років. Вони є не тільки найдавнішими за часом укладання, але й дають змогу прослідкувати, як вплинув указ 1734 р. на персональний та кількісний склад даного прошарку чернігівської полкової еліти.

Так, список з ревізії 1732 року налічує 60 осіб «значкового товариства», а також 4 «удови знатние змерших сотников знатного товариства». А вже після царського указу список з ревізії 1737 року налічує всього 37 осіб, з яких один (Семен Самойлович) – «умер». Цього разу інформація детальніша: окремо перелічені значкові, що «нине на лицо при полку» і ті, що не повернулись із походів. До того ж, для остан-

ньої групи у більшості вказано місце перебування або ж інші додаткові ознаки: «болен», «стар, нищ и не годен».

Публікація вказаних списків дасть змогу доповнити новими іменами, датами, фактами матеріали, що стосуються козацької старшини Чернігівщини.

Текст документів подається мовою оригіналу, згідно з нормами сучасного російського правопису, із збереженням усіх фонетичних та стилістичних особливостей оригіналу. Археографічне опрацювання здійснене на підставі правил передачі тексту кирилических документів XVI-XVIII ст. науково-популярним методом. Слова, що не прочитуються, позначені – [...].

Джерела та література:

¹ Панащенко В. Знатне військо товариства Гетьманщини // Україна в Центрально-Східній Європі. – № 1. – 2000. – С. 397.

² Панащенко В. Козацька старшина і знатні військові товариші // Україна – козацька держава. – Київ, 2004. – С. 580.

³ Панащенко В. Козацька старшина... – С. 580.

⁴ Репан О. Старшинський реєстр 1736 року // Дніпропетровський історико-археографічний збірник. – Випуск 2. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 548-553.

⁵ Реєстр козацької старшини 1744 року. Публікація В. Сергійчука // Київська старовина. – 1992. – № 5. – С. 19-24.

⁶ Обрання Кирила Розумовського гетьманом. Публікація В. Сергійчука // Київська старовина. – 1993. – № 2. – С. 52-61.

⁷ Компут (списан в року 1729 марта 20) товариства бунчукового в полках рейменту гетманского найдуючихся // Київська старовина. – 1997. – № 5. – С. 34-47.

⁸ Ситий І. До історії українського війська: списки бунчукових товаришів та сотників 1733 р. // Сіверянський літопис. – 2000. – № 5. – С. 139-143.

⁹ Реєстр бунчукових товаришей по вѣдомостям с полков присланнымъ, котріє ннѣ в домах обрѣтаются. 1736 г. // Київська старовина. – 1997. – № 5. – С. 38-40.

¹⁰ Панащенко В. Військові товариші // Київська старовина. – 1998. – № 3. – С. 171.

КОМПУТ ПОЛКУ ЧЕРНИГОВСКОГО [1732 г.]¹

(//л.2)

Иван Домонтович
Остап Силич
Тимох Болбот
Федор Грембецкий
Стефан Шуба
Яков Вербицкий
Есиф Бакуринский
Иван Яценко
Иван Булавка
Федор Посудевский
Пантелей Мокриевич
Федор Молявка
Григорий Петрович
Григорий Корнецкий
Семен Пригара
Федор Кринкевич
Тимофей Тишинский
Федор Антонович
Евфим Столинец
Григорий Бабир
Яков Башковской зять
Дмитро Грек
Василь Бакуринский

---

¹ ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19364. – Арк. 2–3. Титульна сторінка документа відсутня, назва вказана тільки на арк. 163, коли починається перелік посполитих.

Артем Рабуса
Иван Княжницький
Никифор Штих
Василь Звонкевич
Василь Круглик
Афанасий Петрунченко
Стефан Лионтович
Тимофей Сербинович
Федор Демидовский
Григорий Волинский (//л.2 зв.)
Петро Шрамковский
Филимон Богданович
Иван Кринкевич
Елисей Рашко
Федор Половецкий
Иван Плохута
Иван Чечель
Андрей Давидович
Петро Сущинский
Семен Самойлович
Савастиян Пашковский
Антон Бродовский
Семен Фасовец
Демьян Крупицкий
Семен Слуцкий
Иван Климович
Петро Кущинский
Павел Красовский
Андрей Дримайло
Василь Крачевский
Юрий Ерошевич
Василь Шаршановский
Василь Вишневецкий
Иван Данилович
Дмитрий Башкѣрец
Тарас Гулевич
Прокоп Исаенко

(//л.3)

Мария Тризничка
Пелагея Томариха
Парасковия Иосифова
Мария Михаловская

[РЕВИЗИЯ КОЗАКОВ ПОЛКУ ЧЕРНИГОВСКОГО 1737 г.]²

(//л.1) Полковник Владимир Измайлов болен
Полковой асаул Стефан Славатинский
За полкового хоружого Стефан Леонтович
За полкового писаря Василий Круглик
Полковой капелян Даниил Федорович

---

² ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19372. – Арк. 1.)

Иосиф Гаврилович
Яков Колчевский
Петро Троцина
Василий Вишневецкий
Павел Мокриевич
Алексей Губаревский
Карп Половецкий
Евфим Кондратович
Яким Красковский
Павел Красовский
Яков Кривкович
Севастиан Лашковский
Василий Звонкевич
Андрей Давидович
Павел Масловский
Яков Титович
Василь Бакуринский
Семен Слуцкий

Итого значкових 18

(//л.1 зв.)

А именно:

Федор Антонович
Афанас Петрунченко – стар, нищ и не годен
Данил Врублевский
Артем Рабус
Александр Молявка – стар, нищ и не годен
Тимофей Тишинский
Григорий Жданович
Димитрий Башкерец – болен
Семен Самойлович – умер
Евстафий Силич – командирован дозорним полковим Сандурским
Тимофей Шуба – за комисара в Санкт-Петербурском полку
Иосиф Бакуринский – в комиссии Шипова

Иван Климович }
Филон Богданович } при капитану Болгакову

Иосиф Терпицкий }
Иосиф Терпицкий } сии оба в подчинии [...] при Александровичу
Михайло Зеневич – при форпосте любецком
Петр Шрамковский – в команде сотника

Итого 19

